

აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების განმარტება ნახევრად სპრეზიდენტო ქვეყნებში საქართველოს მაგალითის გამოყენებით

აბსტრაქტი

ამ სტატიაში საქართველოში აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტის ნაირსახეობის ახსნას შევეცადე. იგი დეტალურად განიხილავს ჰიპოთეზას იმის შესახებ, რომ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების ცალკეული შემთხვევები საკონსტიტუციო ბუნდოვანების შედეგად იქმნებოდა, რომელსაც ელინოროსტრომის წესის კონფიგურაციის თეორემის გამოყენებით განვსაზღვრავ. ეს ნაშრომი, საქართველოს კონსტიტუციის შესახებ არსებული სამეცნიერო ლიტერატურის განხილვასთან ერთად, აანალიზებს კონსტიტუციის ტექსტს და ასკვნის, რომ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების უმრავლესობა საგარეო, უსაფრთხოებისა და თავდაცვის სფეროებთან დაკავშირებით წარმოიქმნებოდა. ამის შემდეგ იგი ამ ჰიპოთეზის შემოწმებას კონფლიქტის ცალკეული შემთხვევების (2013 წლის ნოემბრიდან 2015 წლის მაისამდე) იდენტიფიცირების და კოდირების საშუალებით ახდენს. საგულდაგულო ემპირიული დაკვირვების შემდეგ, ამ ნაშრომში არსებული თეორიის მხარდასაჭერი მტკიცებულებების აღმოჩენამდე მივდივარ.

საკვანძო სიტყვები: ნახევრად-პრეზიდენტიალიზმი; აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტები; საქართველო; წესების კონფიგურაცია; საკონსტიტუციო ბუნდოვანება

შესავალი

უკანასკნელი ორი ათწლეულის განმავლობაში ნახევრად საპრეზიდენტო კონსტიტუციური წყობა, სადაც ხალხის მიერ განსაზღვრული ვადით არჩეული პრეზიდენტის თანამდებობასთან ერთად არსებობს პრემიერ-მინისტრი და მინისტრთა კაბინეტი, რომელთაც კოლექტიური პასუხისმგებლობა აკისრიათ საკანონმდებლო ხელისუფლების წინაშე, ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის პოსტკომუნისტურ ქვეყნებს შორის აღმოცენდა როგორც ხელისუფლების ყველაზე გავრცელებული ფორმა (Elgie and McMenamin 2011). თუმცა მისი პრაქტიკული პოპულარობისგან განსხვავებით, ამ რეჟიმის თეორიული დახასიათება მთლიანად პოზიტიური არ არის, რადგანაც ნახევრად საპრეზიდენტო კონსტიტუციები ორ აღმასრულებელ შტოს – მინისტრთა კაბინეტსა და პრეზიდენტს შორის კონფლიქტური ურთიერთობის შესაძლებლობას წარმოშობს. ბევრი ანალიტიკოსი და პოლიტოლოგი ნახევრად პრეზიდენტიალიზმს რეჟიმის სახიფათო ნაირსახეობად მიიჩნევდა (Linz 1994; Skach 2007, Baylis 2007, Sedelius and Ekman 2010; Elgie 2011). ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში კონფლიქტები რეგულარულად წარმოიქმნებოდა ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის პოსტკომუნისტურ, ნახევრად საპრეზიდენტო დემოკრატიულ ქვეყნებში (Protsyk 2005, 2006). კონკრეტულად, პოლონეთი, უნგრეთი და ბულგარეთი მომსწრეა აღმასრულებელ ხელისუფლებაში გადატანილი ინტენსიური ბრძოლებისა, რომლებიც საგარეო, თავდაცვისა და უსაფრთხოების საკითხებს უკავშირდებოდა. მედიის გაკონტროლებასთან დაკავშირებულმა კონფლიქტებმა თავი იჩინეს უნგრეთში, სლოვაკეთსა და პოლონეთში, ხოლო კომუნისტური წარსულის მემკვიდრეობის საკითხმა გაცხარებული დებატები წარმოქმნა ბულგარეთში, რუმინეთსა და პოლონეთში (Baylis 1996).

ანალოგიურად, საქართველომ, როგორც აღმოსავლეთ ევროპის ნახევრად საპრეზიდენტო, პოსტკომუნისტურმა სახელმწიფომ, აღმასრულებელ ხელისუფლებაში წარმოქმნილი დაძაბული ურთიერთობები გამოიარა როგორც კოჰაბიტაციის, ასევე ერთიანი მთავრობის პერიოდში (ნაკაშიძე 2014). კონფლიქტის უმძიმესი შემთხვევები აღმოცენდა პრეზიდენტ მიხეილ სააკაშვილსა და პრემიერ-მინისტრ ბიძინა ივანიშვილს შორის მათი კოჰაბიტაციის პერიოდში 2012 წლის ოქტომბრიდან 2013 წლის ნოემბრამდე. ბევრისთვის მოულოდნელად, მათმა მემკვიდრეებმა – პრეზიდენტმა გიორგი მარგველაშვილმა და პრემიერ-მინისტრმა ირაკლი ლარიბაშვილმა, რომლებიც მმართველი პარტიის – კოალიცია ქართული ოცნების წარმომადგენლები არიან, კონფლიქტური ურთიერთობის პრაქტიკა ამჯერად ერთიანი მთავრობის პირობებშიც გააგრძელეს. საქართველოში ბოლო ორი აღმასრულებელი შტოს წარმომადგენლების თანაარსებობა გვიჩვენებს, რომ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტები თანამედროვე ქართული ნახევრად პრეზიდენტიალიზმის ძირითად მახასიათებელს წარმოადგენს. მიუხედავად ამისა, ჩვენ მაინც ცოტა რამ ვიცით მათი არსისა და წარმოშობის შესახებ, რაც ერთგვარად ეხმიანება ზოგადად იმ გაგების ნაკლებობას სამეცნიერო ლიტერატურაში, თუ რატომ წარმოიქმნება აღმასრულებელ ხელისუფლებაში კონფლიქტები და რატომ ვლინდება ისინი პოლიტიკის რომელიმე კონკრეტულ

სფეროში და არა სხვაგან. მიუხედავად იმისა, რომ უამრავი ნაშრომი მიეძღვნა ნახევრად პრეზიდენტიალიზმის დადებითი და უარყოფითი მხარეების ანალიზს, ძალიან მცირე ყურადღება ეთმობოდა აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების განმსაზღვრელი ფაქტორების დადგენას და, თუკი ასეთი კვლევები მაინც არსებობს, ისინი უფრო კონფლიქტის ხილულ მახასიათებლებზე არიან ფოკუსირებულნი, ვიდრე მათ ახსნა-განმარტებაზე.

გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველოს აღმასრულებელ ხელისუფლებაში საკმაოდ ხშირად წარმოიქმნებოდა კონფლიქტები, რაც სამეცნიერო ლიტერატურაში ნაკლებად არის გაშუქებული, მისი გამოძიება მიზნების დადგენა ერთგვარად საინტერესო თავსატეხი უნდა იყოს მეცნიერებისთვის და პოლიტიკის შემქმნელებისთვის. ამ სტატიაში ზუსტად ეს კითხვა არის დასმული: რით შეიძლება აიხსნას საქართველოს აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტი? უფრო კონკრეტულად, აქ ყურადღება გამახვილებულია პრეზიდენტ გიორგი მარგველაშვილსა და პრემიერ-მინისტრ ირაკლი ღარიბაშვილს შორის აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების ხასიათის ვარიაციების მიზნების იდენტიფიცირებაზე.

ამისათვის დაწვრილებით შევისწავლე ჰიპოთეზა, რომლის მიხედვითაც აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტები უმთავრესად პოლიტიკის კონკრეტულ სფეროებში არსებული საკონსტიტუციო ბუნდოვანების შედეგად არის გამოწვეული. ეს ნაშრომი საკონსტიტუციო ბუნდოვანების ოპერაციონალიზებას ელინოროსტრომის წესების კონფიგურაციის თეორიის მიხედვით ახორციელებს და ამტკიცებს, რომ საქართველოს აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტები არასრული და არათანმიმდევრული საკონსტიტუციო ნორმების გამო წარმოიქმნებოდა, რომელთა საშუალებითაც პრეზიდენტსა და პრემიერ-მინისტრს შორის ურთიერთობა რეგულირდებოდა. საკონსტიტუციო ნორმებში ამ ბუნდოვანების დასადგენად მოცემულ ნაშრომში გულმოდგინედ არის შესწავლილი საქართველოს კონსტიტუციის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურა და თავად კონსტიტუციის ტექსტი, რის შედეგადაც ვასკვნი, რომ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების უმრავლესობა საგარეო, თავდაცვისა და უსაფრთხოების საკითხებს უკავშირდება. ამის შემდეგ ხდება ამ ჰიპოთეზის შემოწმება აღმასრულებელ ხელისუფლებაში მომხდარი კონფლიქტების (2013 წლის 17 მარტიდან 2015 წლის 31 მაისამდე) იდენტიფიცირებისა და კოდირების საშუალებით. ეს კვლევა ზუსტად იმეორებს ლიდია ბეუმანის მიდგომას აღმასრულებელ ხელისუფლებაში მომხდარი კონფლიქტების გაზომვასთან დაკავშირებით (Beuman 2013) და ამ შემთხვევებს პოლიტიკის სფეროში კლასიფიკაციის სქემის გამოყენებით შიფრავს, რომელიც the Manifesto Research Project-დან (Werner et al. 2011) ავიღე. მონაცემები ყოველდღიური ონლაინ საინფორმაციო სამსახურის civil.ge.-ის მონაცემთა ბაზიდან შეგროვდა.

ამ ნაშრომით მინდა ჩემი მოკრძალებული წვლილი შევიტანო აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების თეორიული აღქმის გაზრდაში, რომელიც ნახევრად საპრეზიდენტო წყობილების შესახებ შექმნილი ლიტერატურის მზარდ ელემენტს წარმოადგენს. უფრო ზოგადად

რომ ვთქვათ, დისკუსია მიმდინარეობს ახალი ინსტიტუციონალისტური ტრადიციის ფარგლებში, რომელიც პოლიტიკური მეცნიერების ქვესფეროს წარმოადგენს და რომელიც განსაკუთრებული სისწრაფით გასული საუკუნის ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში განვითარდა. ამ სფეროში მოღვაწე მეცნიერები პოლიტიკური მეცნიერების კომპლექსური საკითხების ასახსნელად ისეთ ინსტიტუტებზე ამახვილებენ ყურადღებას, როგორიცაა პრეზიდენტიალიზმი და პარლამენტარიზმი. თუმცა ბოლო დროს ახალი ინსტიტუციონალისტური დღის წესრიგი კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგა ისეთი ქცევითი ფაქტორების გამო, როგორებიცაა ხმის მიცემის ტენდენციები და იდეოლოგია (Elgie 2015b). აქედან გამომდინარე, აქცენტის კვლავ ინსტიტუტებზე გადატანა ამ ნაშრომის ერთ-ერთი უმთავრესი ამოცანა იქნება. მე ასევე ვიმედოვნებ, რომ კვლევის შედეგებს რეალურ ცხოვრებაში განხორციელებული შედეგებიც მოჰყვება. საქართველოს აღმასრულებელი ხელისუფლების აქტორების ქცევის მოდელირება ხელს შეუწყობს პოლიტიკოსებსა და კონსტიტუციონალისტებს, მომავალში პოტენციურად ზიანის მომტანი პოლიტიკური კრიზისების თავიდან აცილება და მართვა რომ მოახერხონ.

ეს ნაშრომი შემდეგნაირად არის ორგანიზებული: მომდევნო მონაკვეთი განსაზღვრავს ცნებებს - ნახევრად პრეზიდენტიალიზმი და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტები. შემდეგ თავში შევეცდები იმის ახსნას, თუ რატომ მოხდა საქართველოს შემთხვევის კვლევა. შემდეგი სექციები კი აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტებისა და საკონსტიტუციო ბუნდოვანების შესახებ არსებულ ლიტერატურას განიხილავს. მომდევნო სექცია კვლევის მეთოდოლოგიას განმარტავს. შემდეგი განყოფილება ემპირიულ ანალიზსა და შედეგების ინტერპრეტაციას დაეთმობა. დასკვნით ნაწილში კი შემოთავაზებული იქნება საბოლოო დასკვნები და რჩევები შემდგომი კვლევებისთვის.

ნახევრად პრეზიდენტიალიზმსა და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების ქვესაუკობები

ნაშრომში გამოყენებულია აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტის სედელიუსისა და ეკმანის მიერ შემოთავაზებული განსაზღვრებები, რომლებიც აცხადებენ, რომ პრეზიდენტსა და მინისტრთა კაბინეტს შორის ურთიერთობა შეიძლება კონფლიქტურად განვითარდეს, როდესაც არსებობს:

„პრეზიდენტსა და პრემიერ-მინისტრს და/ან პრეზიდენტსა და სხვა სამთავრობო მინისტრებს შორის ხილული დაპირისპირება ორივე მხრიდან ობსტრუქციული და ანტაგონისტური საქციელით გამოხატული, რომელიც ერთიმეორისკენ არის მიმართული“ (Sedelius and Ekman 2010. p. 513).

სედელიუსისა და ეკმანის განმარტება კონფლიქტების ფართო სპექტრს მოიცავს თანამდებობებზე დანიშნვისა და განთავისუფლებების გამო წარმოქმნილ აზრთა სხვადასხვაობით დაწყებული, პოლიტიკის სფეროში გამოთქმულ კონკრეტულ წინადადებაზე საჯარო კრიტიკით დამთავრებული (Sedelius and Ekman 2010). კონფლიქტების გაზომვის უფრო დეტალურ მიმოხილვას მეთოდოლოგიის სექციაში იხილავთ.

მოცემული კვლევა იყენებს სამეცნიერო ლიტერატურაში კარგად დამკვიდრებულ მიდგომას – ნახევრად პრეზიდენტიალიზმის დაყოფას ორ განსხვავებულ ქვე-სისტემებად: პრემიერ-საპრეზიდენტო და პრეზიდენტ-საპარლამენტო მოდელებად. ამ ორ მოდელს შორის ძირითადი განსხვავება მინისტრთა კაბინეტის პასუხისმგებლობის საკითხში მდგომარეობს. პრემიერ-საპრეზიდენტო სისტემებში პრემიერ-მინისტრი და მისი კაბინეტი მხოლოდ პარლამენტის მიმართ არიან ანგარიშვალდებული, ხოლო პრეზიდენტ-საპარლამენტო სისტემებში პრემიერ-მინისტრი და მინისტრთა კაბინეტი ანგარიშვალდებული არიან როგორც პარლამენტის, ასევე პრეზიდენტის წინაშე (Shugart and Carey 1992). ამ განსაზღვრების თანახმად, საქართველო ნახევრად პრეზიდენტიალიზმის პრემიერ-საპრეზიდენტო ქვეჯგუფს მიეკუთვნება. 2004 წელს საქართველომ მიიღო პრეზიდენტ-საპარლამენტო ქვეტიპის მმართველობის ფორმა და 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების შემდეგ პრემიერ-საპრეზიდენტო რესპუბლიკად გარდაიქმნა. შესაბამისად, სააკაშვილივანიშვილის ცამეტ თვიანი კოჰაბიტაცია პრეზიდენტ-საპარლამენტო საკონსტიტუციო მმართველობის ფარგლებში განხორციელდა, ხოლო მარგველაშვილ-ლარიბაშვილის წყვილს პრემიერ-საპრეზიდენტო მმართველობის ქვეშ მოუწია თანაარსებობა.

არსებობს რამდენიმე მიზეზი, რის გამოც ეს კვლევა აქცენტს აკეთებს მაინცდამაინც საქართველოში არსებულ პრემიერ-საპრეზიდენტო სისტემის პერიოდზე. პირველ რიგში ეს აიხსნება იმით, რომ პრემიერ-პრეზიდენტიალიზმი ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში ყველაზე გავრცელებული რეჟიმის სახეობა გახდა (Elgie and McMenamin 2011). ელჯი კლასიფიცირებას უკეთებს ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ცამეტ პოსტსაბჭოთა ქვეყანას, რომელთაც პრემიერ-საპრეზიდენტო ქვეტიპს მიაკუთვნებს (სომხეთი, ბულგარეთი, ხორვატია, ჩეხეთი, საქართველო, ლიტვა, მაკედონია, პოლონეთი, რუმინეთი, სერბეთი, სლოვაკეთი, სლოვენია, უკრაინა) და მხოლოდ სამს, როგორც პრეზიდენტ-საპარლამენტოს (აზერბაიჯანი, ბელარუსი, რუსეთი) (Elgie 2015a). იმის გამო, რომ პრემიერ-საპრეზიდენტო მმართველობის დროს აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების ანალიზი ქვეყანაში მიმდინარე გაცილებით მეტი კონფლიქტების ახსნას შეუწყობს ხელს, ეს კვლევა მხოლოდ აღმასრულებელი ხელისუფლების ორი წარმომადგენლის – მარგველაშვილ-ლარიბაშვილის ტანდემზე შეაჩერებს ყურადღებას.

მეორეს მხრივ, ამ ორი ქვეტიპის ინსტიტუციური წყობა იმაში მდგომარეობს, რომ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტები, იმისდა მიხედვით, ნახევრად პრეზიდენტიალიზმის რომელ ქვეტიპს მიეკუთვნება ესა თუ ის ქვეყანა, შეიძლება სხვადასხვაგვარად გამოვლინდეს.

ემპირიული მტკიცებულებაც იგივეს გვთავაზობს. პრეზიდენტ-საპარლამენტო კონსტიტუციები უაღრესად პრეზიდენტიალიზებულ სისტემებს წარმოქმნიან, სადაც პრეზიდენტი პრემიერ-მინისტრსა და მის კაბინეტზე დომინირებს. პრემიერ-საპრეზიდენტო სისტემები კი პირიქით, ისეთ გარემოს ქმნიან, სადაც მინისტრთა კაბინეტი დისტანცირებულია საპრეზიდენტო კონტროლისაგან და გაცილებით უფრო დამოუკიდებელია, ვიდრე მათი კოლეგები პრეზიდენტ-საპარლამენტო სისტემაში. ის ფაქტი, რომ პრემიერ-საპრეზიდენტო სისტემებს არ გააჩნიათ მინისტრთა კაბინეტზე პირდაპირი ზემოქმედების უნარი, აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების ალბათობას ზრდის და მათი შესწავლისთვის უფრო პოპულარულ ქვეტიპად აქცევს.

თაშის შერჩევის მოტივირება

საქართველოს მაგალითი ბევრი მიზეზის გამო არის საინტერესო. მათ შორის ოთხი მიზეზი არსებობს, რისთვისაც პრაქტიკული კვლევისთვის საქართველო შევარჩიე.

პირველ რიგში, საქართველოს, როგორც ყოფილ კომუნისტურ ქვეყანას, შედარებით წარმატებული დემოკრატიული გამოცდილება აქვს (FreedomHouse2015). აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტები დემოკრატიულ ქვეყნებში გაცილებით უფრო მშვიდობიან პირობებში მიმდინარეობს და ინსტიტუციური წესებით შემოიფარგლება, რაც დამკვირვებლებს საშუალებას აძლევს, გაანალიზონ ამ კონფლიქტების სიხშირე და მათი არსი და განზოგადება მოახდინონ მსგავსი ინსტიტუციური სტრუქტურის ქვეყნებზე და დემოკრატიულ გამოცდილებებზე. შესაბამისად, საქართველო, როგორც დემოკრატიული ქვეყანა, სავსებით შესაფერისია ნახევრად საპრეზიდენტო მმართველობის დროს ინსტიტუციური კონფლიქტების შესწავლისთვის.

მეორე მხრივ, 2013 წელს გიორგი მარგველაშვილის პრეზიდენტად არჩევა, საკონსტიტუციო ცვლილებების ამოქმედებას და ქვეყნის პრეზიდენტ-საპარლამენტო ქვეტიპიდან ნახევრად პრეზიდენტიალიზმის პრემიერ-საპარლამენტო ქვეტიპზე გადასვლას დაემთხვა. იმის შესწავლა, თუ როგორ ზეგავლენას ახდენს საკონსტიტუციო ბუნდოვანება აღმასრულებელი შტოების ურთიერთობებზე, განსაკუთრებით საინტერესო ხდება გარდამავალ პერიოდებში, ვინაიდან ინსტიტუციონალიზაციის დასრულებამდე კონფლიქტები ყველაზე ხშირია. (SedeliusandMashlater, 2013).

ეს კონკრეტული შემთხვევა სხვა რამის გამოც არის საინტერესო: პრეზიდენტ-საპარლამენტოდან პრემიერ-საპრეზიდენტო კონსტიტუციაზე გადასვლა საპრეზიდენტო ძალაუფლების საპარლამენტო ოპოზიციის წარმომადგენლიდან მმართველი პარტიის წარმომადგენლისთვის გადაცემას დაემთხვა. 2013 წლის ოქტომბერში მმართველი კოალიციის „ქართული ოცნების“ კანდიდატმა გიორგი მარგველაშვილმა შეცვალა პრეზიდენტი მიხეილ სააკაშვილი „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობიდან“, რითაც წარმატებით დასრულდა ცამეტოვანი კონფლიქტური კოჰაბიტაციის

პერიოდი. ერთიანი მთავრობის პერიოდებში აღმასრულებელ ხელისუფლებაში კონფლიქტების ანალიზისას რამდენიმე მუდმივი ფაქტორის გავლენა გამოირიცხება. მათ შორის, რაც ყველაზე მთავარია, იდეოლოგიური დისტანცია პრეზიდენტსა და მინისტრთა კაბინეტს შორის, რომელიც საყოველთაოდ განიხილება როგორც აღმასრულებელ ხელისუფლებაში კონფლიქტების წარმოქმნის უმთავრესი ფაქტორი (Protsyk 2005, 2006; Sedelius and Mashtaler 2013).

მეოთხე მიზეზი, ჩემი აზრით, ეს იქნება საქართველოს ერთ-ერთი პირველი ჩართვა ნახევრად პრეზიდენტიალიზმისადმი მიძღვნილ ლიბერალურ რეჟიმებში. ნახევრად საპრეზიდენტო რეჟიმებში აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების მანამდე არსებული კვლევები ძირითადად ცენტრალური ევროპის ქვეყნებზე, უკრაინასა და რუსეთზე იყო ფოკუსირებული. ამ ლიბერალურ რეჟიმში საქართველოს ჩართვით ახალი საქმე გაიხსნება შემდგომი გამოკვლევისთვის და საკონსტიტუციო ბუნდოვანების მიზეზებს და ინსტიტუციონალური კონფლიქტების ბუნების თეორიულ გაგებას შეუწყობს ხელს.

ლიბერალური მიმოხილვა

პირველი მკვლევარი, რომელმაც ნახევრად საპრეზიდენტო რეჟიმების დროს ინსტიტუციონალური კონფლიქტების ფენომენზე მოახდინა ფოკუსირება, როი პირსი იყო, რომელმაც შეისწავლა აღმასრულებელი ხელისუფლების წარმომადგენლების - პრეზიდენტ ფრანსუა მიტერანისა და პრემიერ-მინისტრ ჟაკ შირაკის ურთიერთობები 1986-88 წლებში. კოჰაბიტაციის პირველი ფრანგული გამოცდილება, რომელიც იმ შემთხვევას განიხილავს, როდესაც პრეზიდენტი და პრემიერ-მინისტრი დაპირისპირებული პარტიების წარმომადგენლები არიან, შედარებით კონსენსუალური ურთიერთობებით ხასიათდებოდა. აქედან გამომდინარე, პირსის აზრი კოჰაბიტაციის შესახებ გარკვეულწილად უფრო ოპტიმისტური იყო, ვიდრე მომდევნო ავტორების (Pierce 1991). შედარებით უფრო სკეპტიკური თვალსაზრისი ნახევრად საპრეზიდენტო ქვეყნებში ინსტიტუციონალური ურთიერთობების შესახებ მეთიუ შუგარტმა და ჯონ კერიმ შემოგვთავაზეს, რომელთაც ინსტიტუციური ურთიერთობების ისტორიული შემთხვევები შეისწავლეს ვაიმარის რესპუბლიკაში, საფრანგეთში, პორტუგალიაში, ფინეთში და შრი-ლანკაში, რის საფუძველზეც ამტკიცებდნენ, რომ კონფლიქტური ურთიერთობების პოტენციალი მაშინ არსებობს, როდესაც აღმასრულებელი შტოს დაპირისპირებული კომპონენტები ვერ იცავენ პასუხისმგებლობების გადანაწილებას (Shugart and Carey 1992).

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების ადრეული კვლევები ძირითადად დასავლეთ ევროპის ქვეყნების გამოცდილებით და ნახევრად საპრეზიდენტო რეჟიმის კონკრეტული ფორმით – კოჰაბიტაციით შემოიფარგლებოდა. აკადემიური ცოდნა ნახევრად პრეზიდენტიალიზმსა და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებულ

კონფლიქტებზე განსაკუთრებით გაიზარდა ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში ნახევრად პრეზიდენტიალიზმის საყოველთაო გავრცელების შემდეგ, 1990-იანი წლების დასაწყისში. ყველაზე ადრეული ნაშრომი, რომელიც აქცენტს კონკრეტულად აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებულ კონფლიქტებზე აკეთებს, თომას ბეილის ეკუთვნის, რომელმაც ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში პრეზიდენტებსა და პრემიერ-მინისტრებს შორის ურთიერთობა შეისწავლა (Baylis 1996). იმ „ფუნდამენტურ სტრუქტურულ ფაქტორებს“ შორის, რომლითაც ბეილისი კონფლიქტებს ხსნის, ავტორის აზრით, შედის პიროვნული თვისებები, იდეოლოგიური, პოლიტიკურ კურსთან და საკონსტიტუციო გაურკვევლობასთან დაკავშირებული ფაქტორები (Baylis 1996).

დროთა განმავლობაში აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების მომრავლებასთან ერთად, დასავლეთ ევროპის ქვეყნების გამოცდილებები ახალი რაოდენობრივი კვლევებით შეივსო, მათ შორის იმ ქვეყნებშიც, რომლებიც დასავლეთ ევროპის გარეთ მდებარეობს (Elgie and Moestrup 2007; Elgie 2008; Sedelius and Ekman 2011). მოგვიანებით შესრულებულ კვლევებში ასევე შემცირდა ფოკუსირების არე და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების წარმოშობის კვლევამ უფრო მეთოდური ხასიათი შეიძინა. მაგალითად, პროტსიკმა შეისწავლა აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული ურთიერთობები ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში და გვიჩვენა, რომ (1) საერთო იდეოლოგიურმა ორიენტაციამ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების მოხდენის ალბათობა შეამცირა. (2) უფრო დიდი ალბათობა იყო, რომ პარტიული კაბინეტები დაპირისპირებოდნენ საპრეზიდენტო აქტივობას, ვიდრე ტექნოკრატიული მთავრობები. (3) უმცირესობის მთავრობები, სავარაუდოდ, საკმაოდ დაძაბულ ურთიერთობას წარმოშობდნენ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში (Protsyk 2005, Protsyk 2006).

სედელიუსმა და მაშტალერმა რვა პოსტკომუნისტური ქვეყნის მოდელი გამოიყენეს და სხვა ფაქტორების გარდა აღმოაჩინეს, რომ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში კონფლიქტების წარმოქმნის დიდ ალბათობას იდეოლოგიური დისტანცია წარმოადგენს (Sedelius and Mashtaler 2013). მათ ასევე აღმოაჩინეს, რომ კონფლიქტები ხშირი მოვლენა იყო როგორც გარდამავალი პერიოდისთვის, ისე შემდგომი პერიოდებისთვის (Sedelius and Mashtaler 2013). გარდა ამისა სედელიუსმა და მაშტალერმა აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების საკითხები დაადგინეს და ისინი ხუთი სახეობის კონფლიქტებად დააჯგუფეს: „(1) ფორმალური და/ან საკონსტიტუციო საკითხები; (2) რეფორმები და/ან კონკრეტული პოლიტიკური საკითხები; (3) თანამდებობაზე დანიშვნის და/ან განთავისუფლების საკითხები; (4) პოლიტიკური სკანდალები და (5) სხვა საკითხები (მაგ., პიროვნული დაპირისპირებები) (Sedelius and Mashtaler 2013. გვ. 118). გამოიკვლიეს რა აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებულ დაპირისპირებასთან დაკავშირებული საკითხები, ავტორები იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ კონფლიქტები გამოწვეულია აღმასრულებელ შტოში ძალაუფლების მოპოვების და დომინირების შენარჩუნების ძიებით (Sedelius and Mashtaler

კონკრეტული საკონსტიტუციო ნორმების სისრულის საილუსტრაციოდ, რაადტს პოლონეთის კონსტიტუციიდან ორი ციტატა მოჰყავს: პირველი ციტატა არის 1997 წლის პოლონეთის კონსტიტუციის 62-ე მუხლიდან, რომლის მიხედვითაც „პრეზიდენტს მხოლოდ იმ შემთხვევაში ენიჭება პარლამენტის დათხოვნის და არჩევნების დანიშვნის უფლება, როდესაც მინისტრთა კაბინეტის ჩამოყალიბების მცდელობა სამივე ჯერზე წარუმატებლად მთავრდება“ (Raadt 2009). რაადტი თვლის, რომ ეს კონკრეტული დებულება ამომწურავია, რადგან ის ნათლად განსაზღვრავს პარლამენტის დათხოვნის წინა პირობებს (Raadt 2009). თუმცა მეორე დებულება, რომელშიც ნათქვამია, რომ პოლონეთის პრეზიდენტმა უნდა „დაიცვას სახელმწიფოს სუვერენიტეტი და უსაფრთხოება“ (1992 წლის პოლონეთის საკონსტიტუციო აქტის 28-ე მუხლი) არასრული ნორმაა, რადგანაც ის არ აკონკრეტებს სრულ წესებს, რომლებიც „ზომების მისაღებად არის საჭირო და ნებადართული“ (Raadt 2009).

რაც შეეხება მეორე ფაქტორს, წესების თანამიმდევრულობას, ოსტრომი აღნიშნავს, რომ თუ წესები თანამიმდევრულია, „სხვა ალტერნატიული ქმედება ვერ იქნება ერთსა და იმავე დროს ნებადართული ერთი რომელიმე კანონით და აკრძალული მეორე კანონით“ (Ostrom 1983. გვ. 21). იმისათვის, რომ განმარტოს თუ რა იგულისხმება წესების თანამიმდევრულობაში, რაადტს კვლავ 1992 წლის პოლონეთის კონსტიტუციის მაგალითი მოჰყავს და აღნიშნავს, რომ, როდესაც 28.2 მუხლი პრეზიდენტს უფლებას ანიჭებს, „დაიცვას სახელმწიფოს სუვერენიტეტი და უსაფრთხოება (და) მისი ტერიტორიის ხელშეუხებლობა და მთლიანობა“, 52.8 მუხლი მინისტრთა კაბინეტს ანიჭებს უფლებამოსილებას, „უზრუნველყოს სახელმწიფოს შიდა და გარე უსაფრთხოება“ (Raadt 2009). რაადტის აზრით, ეს ორი დებულება ერთმანეთის ნაწილობრივ გადაფარვას იწვევს და სახელმწიფოს შინაგანი და ეროვნული უსაფრთხოების საკითხებში კონფლიქტების წარმოქმნის შესაძლებლობას ქმნის (Raadt 2009).

მოკლედ რომ ვთქვათ, ოსტრომის წესების კონფიგურაციის თეორიის მიხედვით, საკონსტიტუციო ნორმა არ არის ორაზროვანი, თუკი ის განსაზღვრავს იმ ქმედებების ყოვლისმომცველ ერთობლიობას, რომლებიც „საჭიროა, ნებადართული და აკრძალული“ და/ან თუ სხვა ალტერნატიული წესები მასთან წინააღმდეგობაში არ მოდის (Ostrom 1983).

საკონსტიტუციო ბუნდოვანება საქართველოს კონტიპსტში

საქართველოს კონსტიტუცია 1995 წელს მიიღეს. მას შემდეგ ის რამდენჯერმე შეიცვალა. ამჟამინდელი კონსტიტუციის სტრუქტურა 2010 წელს საქართველოს პარლამენტის მიერ განხორციელებული ცვლილებების შედეგია, რომელიც 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების შემდეგ შევიდა ძალაში.

ახალი საკონსტიტუციო სტრუქტურის მიხედვით, პრეზიდენტის უფლებამოსილებანი მნიშვნელოვნად შემცირდა. პრეზიდენტმა დაკარგა პრემიერ-მინისტრისა და მინისტრთა კაბინეტის წევრების დანიშვნა-განთავისუფლების უფლებამოსილება და ის აღარ არის მთავარი აღმასრულებელი პირი, რომელსაც პასუხისმგებლობა აკისრია საშინაო და საგარეო პოლიტიკის განხორციელებასთან დაკავშირებით. გარდა ამისა, პრეზიდენტმა დაკარგა კანონპროექტების შეთავაზების უფლება და პრეზიდენტის ვეტოს დასაძლევად საპარლამენტო ბარიერი 2/3-დან უბრალო უმრავლესობამდე შემცირდა.

მიუხედავად იმისა, რომ პრეზიდენტს საკმაოდ ბევრი კონსტიტუციური უფლებამოსილება ჩამოართვეს, საგარეო ურთიერთობებში ის მაინც წარმოადგენს საქართველოს და შეიარაღებული ძალების უმაღლესი მთავარსარდლის და სახელმწიფოს მეთაურის წოდებას ინარჩუნებს. იმ ფაქტმა, რომ ცვლილებები ძნელოდ საქართველოს ახალი პრეზიდენტის ინაოგურაციის შემდეგ, 2013 წელს შევიდა ძალაში, კონსტიტუციონალისტებსა და პოლიტოლოგებს საკმარისი დრო მისცა იმისათვის, რომ თავიანთი მოსაზრებები გამოეთქვათ მოსალოდნელ შედეგებთან დაკავშირებით. სამეცნიერო შრომა ასევე შეივსო ვენეციის კომისიის იურიდიული ექსპერტების მიერ საკონსტიტუციო ცვლილებებთან დაკავშირებით გამოთქმული რამდენიმე მოსაზრებით.

ვენეციის კომისიის საბოლოო დასკვნა კონსტიტუციის კანონპროექტთან და საქართველოს კონსტიტუციის ცვლილებებისა და დამატებების პროექტთან დაკავშირებით, საგარეო პოლიტიკას განსაზღვრავს, როგორც პრეზიდენტსა და მინისტრთა კაბინეტს შორის შესაძლო კონფლიქტის წარმოქმნის საკითხს. საქართველოს კონსტიტუციის 73-ე მუხლის 1-ლი პუნქტის თანახმად, საქართველოს პრეზიდენტი „მთავრობასთან შეთანხმებით აწარმოებს მოლაპარაკებებს სხვა სახელმწიფოებთან და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, დებს ხელშეკრულებებსა და შეთანხმებებს“. ამავე დროს 78-ე მუხლში ნათქვამია, რომ „საქართველოს მთავრობა არის აღმასრულებელი ხელისუფლების უმაღლესი ორგანო, რომელიც ახორციელებს ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკას“. ვენეციის კომისიის საბოლოო დასკვნაში წერია: „საგარეო პოლიტიკის სფეროში პრეზიდენტსა და მთავრობას შორის კომპეტენციები არ არის ზუსტად გამიჯნული. თუ ეს გულისხმობს იმას... რომ პრეზიდენტს ზოგადად გააჩნია წარმომადგენლობითი ფუნქცია და შეუძლია გადაწყვეტილების მიღება ყველაზე მნიშვნელოვან შემთხვევებში, გაუგებარია, რატომ უნდა ჰქონდეს პრეზიდენტს „საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების დადების“ უფლებამოსილება (ნებისმიერი მათგანის ნებისმიერ დონეზე) მაშინაც კი, თუ ეს „მთავრობასთან შეთანხმებით“ უნდა განხორციელდეს (არაოფიციალური თარგმანი) (ვენეციის კომისიის 2010 წლის დასკვნა).

თუ ამ ყველაფერს ოსტრომის ტერმინოლოგიით განვმარტავთ, საკონსტიტუციო ნორმა, რომელიც საგარეო ურთიერთობებში პრეზიდენტის როლს განსაზღვრავს, არათანმიმდევრულია. ის ნაწილობრივ ემთხვევა მთავრობის უფლებამოსილებას საგარეო პოლიტიკის განხორციელებისას.

კონსტიტუციონალისტი თინათინ ერქვანიაც ამ არათანმიმდევრობაზე საუბრობს. ის ამტკიცებს, რომ საპრეზიდენტო და მინისტრთა კაბინეტის კომპეტენციები საგარეო საქმეთა სფეროში (73-ე და 78-ე მუხლები) მკაფიოდ არ არის დადგენილი და დასძინს, რომ ეს შეიძლება საკონსტიტუციო კრიზისის მიზეზი გახდეს (ერქვანია, 2013).

მეორე მხრივ, კონსტიტუციონალისტები – ვახტანგ ხმალაძე და ზურაბ ჯიბლაშვილი იმავე პარაგრაფის გაუმართაობაზე საუბრობენ (ხმალაძე, ჯიბლაშვილი. 2010). ისინი ამტკიცებენ, რომ ეს პუნქტი არ განსაზღვრავს, სჭირდება თუ არა პრეზიდენტს მთავრობის თანხმობა საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების დასადებად (ხმალაძე, ჯიბლაშვილი. 2010). ხმალაძე და ჯიბლაშვილი დასძინენ, რომ თუკი პრეზიდენტს არ სჭირდება მთავრობის თანხმობა, მაშინ ეს დებულება ეწინააღმდეგება მთავრობის უმაღლეს კონსტიტუციურ სტატუსს საგარეო პოლიტიკასთან მიმართებით (ხმალაძე, ჯიბლაშვილი. 2010).

კიდევ ერთი ქართველი კონსტიტუციონალისტი ირაკლი კობახიძე ეხმიანება ავტორების შემოთავაზებას და აცხადებს, რომ გაურკვეველია, თუ ვინ უნდა წარმოადგინოს საქართველო საერთაშორისო ლონისძიებებზე (კობახიძე, 2010). მისი აზრით, დებულება – „მთავრობასთან შეთანხმებით აწარმოებს მოლაპარაკებებს სხვა სახელმწიფოებთან და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, დებს ხელშეკრულებებსა და შეთანხმებებს“ – ვერ პასუხობს კითხვას, საჭიროა თუ არა მთავრობის თანხმობა მხოლოდ მოლაპარაკებების საწარმოებლად, თუ ორივე შემთხვევაში – მოლაპარაკებების საწარმოებლად და საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების დასადებად. ოსტრომის ფრანკოლოგიით, ნორმა, რომელიც ეხება პრეზიდენტის როლს საგარეო პოლიტიკაში, არასრულია, რადგან იგი არ აკონკრეტებს წესებს, რომლებიც „საჭირო და ნებადართულია მოქმედების დასაწყებად“.

ირაკლი კობახიძე ასევე ეხება პრეზიდენტის გავლენის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან – თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროს. კონსტიტუციის თანახმად, პრეზიდენტი, რომელიც საქართველოს შეიარაღებული ძალების უმაღლესი მთავარსარდალია, უფლებამოსილია, დანიშნოს ეროვნული უშიშროების საბჭოს წევრები, ასევე, მთავრობასთან შეთანხმებით დანიშნოს და გაათავისუფლოს საქართველოს შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის უფროსი და სხვა სარდლები.

კობახიძე მიიჩნევს, რომ ეს დებულებები „გაუმართლებლად“ იჭრება მინისტრთა კაბინეტისა და თავდაცვის სამინისტროს უფლებამოსილებებში და ამით თავდაცვისა და უსაფრთხოების საკითხებში პრეზიდენტის ჩარევის განმსაზღვრელ წესს არათანმიმდევრულს ხდის (კობახიძე, 2010). თინათინ ერქვანიაც პრობლემატურად მიიჩნევს ამ ნორმას. ის განმარტავს, რომ ტერმინი – „მთავრობასთან შეთანხმებით“ – ზუსტი მნიშვნელობა ბუნდოვანია და არ არის ნათელი, რა მოხდება, თუ ასეთი შეთანხმება არ იქნება მიღწეული (ერქვანია, 2013). ოსტრომის სიტყვებით რომ განვმარტოთ, ნორმა, რომელიც ეხება პრეზიდენტის როლს სამხედრო პირების დანიშვნასთან დაკავშირებით, არასრულია, რადგანაც არ აკონკრეტებს წესებს, რომლებიც საჭიროა და ნებადართული მოქმედების დასაწყებად.

საბოლოო ჯამში, გამოყენებული ლიტერატურის თანახმად, საკონსტიტუციო დებულებები, რომლებიც საგარეო და თავდაცვის საკითხებს ეხება, არც თანმიმდევრულია, არც სრული და ამ ნაშრომის ჰიპოთეზაც ზუსტად აქედან გამომდინარეობს. ჩემი ვარაუდით, აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების უმრავლესობა თავდაცვის, უსაფრთხოების და საგარეო საქმეთა სფეროებში შეიძლება განხორციელდეს. ეს ჰიპოთეზა დადასტურდება, თუკი თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა სფეროებში მომხდარი კონფლიქტები მნიშვნელოვანწილად გადააჭარბებს ამ სფეროების გარეთ მომხდარ კონფლიქტებს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ნახევრად პრეზიდენტიალიზმისადმი მიძღვნილ ლიტერატურაში წინამდებარე ნაშრომი არ წარმოადგენს საკონსტიტუციო ორგანოების აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებულ კონფლიქტებთან დაკავშირების პირველ მცდელობას თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა სფეროებში. მაგალითად, ბეილისმა მიუთითა, რომ პოლონეთისა და ბულგარეთის პრეზიდენტებს საკონსტიტუციო უფლებამოსილება გააჩნიათ საგარეო და თავდაცვის საკითხებში და აღნიშნა, რომ ამ კომპეტენციებთან დაკავშირებული ორგანოებები ხშირ შემთხვევაში კონფლიქტების წარმოქმნას უწყობდა ხელს (1996). აღმოსავლეთ ტიმორში ინსტიტუციური კონფლიქტების შესახებ გაკეთებულ დეტალურ ანგარიშში ბეუმანმა დაადგინა, რომ საკონსტიტუციო გაურკვევლობამ კონფლიქტები წარმოქმნა თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროებში (2013). როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, რაადტმა ასევე საკონსტიტუციო ორგანოებებს დაუკავშირა უნგრეთსა და პოლონეთში საგარეო და თავდაცვის პოლიტიკაში წარმოქმნილი კონფლიქტები (2009).

უღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების გაუმჯობესება

ამ ნაშრომში მე დავადგინე აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების შემთხვევები ყოველდღიური ონლაინ საინფორმაციო სამსახურის civil.ge-ის გამოყენებით, რომელსაც საქართველოში არსებულ ყოველდღიურ საინფორმაციო სამსახურებს შორის ყველაზე დიდი ხნის და სრულყოფილი ონლაინ არქივი გააჩნია. ანალიზის პროცესის დროს სულ 1920 ახალი ამბიდან (2013 წლის 17 ნოემბრიდან 2015 წლის 31 მაისამდე) გამოვყავი და გავანალიზე, დაახლოებით, 250 სტატია, რომლებიც აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებულ კონფლიქტებს ეხებოდა. მე გავიმეორე ლიდია ბეუმანის მიერ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების შემთხვევების გაზომვის მეთოდი (Beuman 2013). ამ მეთოდის მიხედვით, კონფლიქტი წარმოიქმნება პრეზიდენტსა და მინისტრთა კაბინეტს, ასევე პრეზიდენტსა და საპარლამენტო უმრავლესობას შორის, როდესაც პრეზიდენტი

- იყენებს ვეტოს დადების უფლებას;
- გამოსცემს საპრეზიდენტო ბრძანებულებას;
- საკონსტიტუციო გადასინჯვისთვის კანონპროექტებს გადასცემს სასამართლოს;

- იწვევს რეფერენდუმს;
- ეწინააღმდეგება პრემიერ-მინისტრის მიერ მინისტრის თანამდებობაზე წამოყენებულ კანდიდატებს;
- უარს აცხადებს ელჩების, მუდმივი წარმომადგენლებისა და საგანგებო დესპანების დანიშვნასა და განთავისუფლებაზე;
- აკრიტიკებს მთავრობას პარლამენტისა და ქვეყნის წინაშე სიტყვით გამოსვლის დროს (Beuman 2013. გვ. 5).

ბეუმანი ასევე ზომავს კონფლიქტს პრეზიდენტსა და საპარლამენტო უმრავლესობას შორის და აღნიშნავს, რომ კონფლიქტი ხდება, როდესაც პარლამენტი

- „გადალახავს პრეზიდენტის ვეტოს;
- უარყოფს პრეზიდენტის დეკრეტებს;
- ხელს უშლის პრეზიდენტს სახელმწიფო ვიზიტების განხორციელებაში;
- თავს იკავებს იმ კანონების მიღებაზე, რომლებიც საშუალებას მისცემს პრეზიდენტს, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებანი“ (Beuman 2013. გვ. 5).

ამ კვლევის მიზნებიდან და კონფლიქტის რაც შეიძლება მეტი ეპიზოდის თავმოყრის სურვილიდან გამომდინარე, ბეუმანის ორი სახის გაზომვის მექანიზმი გავაერთიანე და მისი მოდიფიცირება მოვახდინე. ამ გზით მოცემული მაგალითი კოდირებული იყო როგორც აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტის ეპიზოდი, თუ პრეზიდენტი:

- ადებს ვეტოს და საპარლამენტო უმრავლესობა აპროტესტებს მას მინისტრთა კაბინეტის მოთხოვნით;
- გამოსცემს პრეზიდენტის ბრძანებულებას, მაგრამ ის უარყოფილია მინისტრთა კაბინეტის ან საპარლამენტო უმრავლესობის მიერ;
- საკონსტიტუციო გადასინჯვისთვის კანონპროექტებს გადასცემს სასამართლოს;
- იწვევს რეფერენდუმს;
- ეწინააღმდეგება პრემიერ-მინისტრის მიერ მინისტრის თანამდებობაზე წამოყენებულ კანდიდატებს;
- უარს აცხადებს ელჩების, მუდმივი წარმომადგენლებისა და საგანგებო დესპანების დანიშვნასა და განთავისუფლებაზე;
- ჩამორთმეული აქვს უფლება, განახორციელოს სახელმწიფო ვიზიტები;
- ჩამორთმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებანი;
- აკრიტიკებს მთავრობას პარლამენტისა და ქვეყნის წინაშე სიტყვით გამოსვლის დროს და კრიტიკა ცალსახად უარყოფილია მინისტრებისა და/ან საპარლამენტო უმრავლესობის მიერ.

პირველი ორი კომპონენტის მოდიფიკაციის ლოგიკა შემდეგში მდგომარეობს: ვეტოს დადება ან პრეზიდენტის ბრძანებულების გამოშვება თავისთავად კონფლიქტის საზომს არ წარმოადგენს, რადგანაც ზოგიერთ ამ ვეტოს და ბრძანებულებას შეიძლება მინისტრთა კაბინეტმა და საპარლამენტო უმრავლესობამ დაუჭიროს მხარი. იმისათვის, რომ ვეტო ან ბრძანებულება აღმასრულებელი ხელისუფლების კონფლიქტად დაკლასიფიცირდეს, ისინი მთავრობის წევრების მიერ ცალსახად უნდა იქნეს უარყოფილი. ეს შეესაბამება სედელიუსისა და ეკმანის აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტის განმარტებას, რომლებიც აცხადებენ, რომ უნდა არსებობდეს „ხილული დაპირისპირება პრეზიდენტსა და პრემიერ-მინისტრს და/ან პრეზიდენტსა და სხვა სამთავრობო მინისტრებს შორის“ (Sedelius and Ekman 2010. გვ. 513). იგივენაირად, პრეზიდენტის კრიტიკა მთავრობის საქმიანობის მიმართ არ ჩაითვლება კონფლიქტის შემთხვევად, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ეს კრიტიკა ცალსახად უარყოფილია სამთავრობო მინისტრების და/ან საპარლამენტო უმრავლესობის მიერ.

ყველა შესაძლო ხილული თუ ფარული კონფლიქტის იდენტიფიცირება, რა თქმა უნდა, საკმაოდ რთული ამოცანა იქნებოდა. იმის გამო, რომ ზოგიერთი კონფლიქტი მიჩქმალულია სახელმწიფო ინსტიტუტების ლაბორინთებში, საზოგადოებისთვის უცნობია და ვინაიდან ასეთი ეპიზოდების აღმოჩენა შეუძლებელია, ჩვენი მიდგომა კონფლიქტების მხოლოდ ხილული მაგალითების მოძიება გახლდათ.

როგორც წინა განყოფილებებში განვმარტეთ, ამ ნაშრომში კონფლიქტები პრეზიდენტსა და პრემიერ-მინისტრს შორის უმთავრესად თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა სფეროებშია მოსალოდნელი. ამ ჰიპოტეზის შემოწმება ყველა ტიპის კონფლიქტის კოდირებას მოითხოვს, დაწყებული საგარეო ურთიერთობებიდან, სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკით დამთავრებული. აქედან გამომდინარე, მას შემდეგ, რაც ჩვენ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტის შემთხვევები დავადგინეთ, ეს ეპიზოდები თავ-თავიანთ უახლოეს თემატურ სფეროებს მივაკუთვნეთ. იმისათვის, რომ პოლიტიკური სფეროები სუბიექტურად არ გაგვენაწილებინა, პოლიტიკის კლასიფიკაციის სქემა საარჩევნო პროგრამების კვლევით პროექტს დავესესხეთ (Werner et al. 2011). კერძოდ, კოდირება შემდეგი კლასიფიკაციის გამოყენებით ჩატარდა:

- საგარეო ურთიერთობები (მათ შორის თავდაცვის, უსაფრთხოების და საგარეო საქმეთა);
- თავისუფლება და დემოკრატია;
- პოლიტიკური სისტემა;
- ეკონომიკა;
- კეთილდღეობა და ცხოვრების დონე;
- საზოგადოებრივი წყობილება;
- სოციალური ჯგუფები.

კონფლიქტის თითოეული ადრე გამოვლენილი ეპიზოდი მიკუთვნებული იყო ერთ თემატურ სფეროს. ქვემოთ მოყვანილი მაგალითი კლასიფიკაციისა და კოდირების გადაწყვეტილებებს დაგვანახვებს.

2014 წლის 27 ივნისს საქართველომ ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებას მოაწერა ხელი. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კონსტიტუციის 73-ე მუხლის თანახმად, საქართველოს მხრიდან ხელმომწერი მხარე პრეზიდენტიც შეიძლება იყოს, ხელშეკრულებას მხოლოდ პრემიერ-მინისტრმა მოაწერა ხელი. 2014 წლის 20 მაისს პრეზიდენტმა გიორგი მარგველაშვილმა განაცხადა, რომ ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებისთვის პრეზიდენტს უნდა მოეწერა ხელი და ამტკიცებდა, რომ ეს მისი უფლებამოსილების ფარგლებში შედიოდა. 23 მაისს პრემიერ-მინისტრმა ირაკლი ლარიბაშვილმა განაცხადა, რომ მთავრობამ და საპარლამენტო უმრავლესობამ გადაწყვიტეს, რომ ხელშეკრულებას პრეზიდენტი კი არა, პრემიერ-მინისტრი მოაწერდა ხელს. 27 მაისს მარგველაშვილმა გამოსცა პრეზიდენტის ბრძანებულება, სადაც იგი ასოცირების ხელშეკრულებაზე ხელმოწერის უფლებას პრემიერ-მინისტრს გადასცემდა. ამ ბრძანების აღსრულებისთვის საჭირო გახდა ლარიბაშვილის კონტრასიგნაცია, რაზეც მან უარი განაცხადა და ეს იმით ახსნა, რომ ხელშეკრულების ხელმოსაწერად მას არ სჭირდებოდა დამატებითი უფლებამოსილება.

ეს კონკრეტული შემთხვევა კონფლიქტის ეპიზოდად ჩაითვალა, რადგან იგი პირდაპირ შეესაბამება კონფლიქტის ერთ-ერთ კატეგორიას „წართმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებანი“. უფრო მეტიც, ეს შემთხვევა „თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა“ ჯგუფს განეკუთვნა, რადგანაც კონფლიქტი ამკარად საგარეო ურთიერთობებთან იყო დაკავშირებული. კიდევ ერთი შემთხვევა უფრო ნათლად განმარტავს კლასიფიკაციისა და კოდირების გადაწყვეტილებებს. პრეზიდენტის ინაუგურაციიდან ძალიან მალე, საქართველოს მთავრობამ დაარსა სახელმწიფო უსაფრთხოებისა და კრიზისების მართვის საბჭო, როგორც პრემიერ-მინისტრის საკონსულტაციო ორგანო საშინაო და საგარეო სახელმწიფო უსაფრთხოების საკითხებთან დაკავშირებით. ვინაიდან კრიზისების მართვის საბჭო იმეორებს ეროვნული უშიშროების საბჭოს ფუნქციებს, მისი ჩამოყალიბება განიხილებოდა როგორც საქართველოს პრეზიდენტის დაქვემდებარებაში მყოფი ეროვნული უშიშროების საბჭოს როლის დაკნინება. საკვლევ პერიოდში ეროვნული უშიშროების საბჭოს მხოლოდ ორი სხდომა ჩატარდა. ერთი ირაკლი ლარიბაშვილის მონაწილეობის გარეშე და მეორე იგივე თემაზე, კრიზისების მართვის საბჭოს მიერ გამართული, გაცილებით უფრო მასშტაბური სხდომის ჩატარების შემდეგ. ეს კონკრეტული შემთხვევა კოდირებული იქნა როგორც კონფლიქტის ეპიზოდი, რადგან ის პირდაპირ შეესაბამება კონფლიქტის იმავე კატეგორიას: „წართმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებანი“. ეს ეპიზოდიც განეკუთვნა „თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა“ ჯგუფს, რადგან ამკარად საგარეო ურთიერთობებთან და ეროვნულ თავდაცვასთან იყო დაკავშირებული.

კვლევის შედეგები

ემპირიული ანალიზის შედეგად მოვიპოვეთ საკონსტიტუციო ორპროცენტის მხარდამჭერი მტკიცებულებანი. კონფლიქტის 18 ეპიზოდიდან 12(67%) თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგა-

რეო საქმეებთან იყო დაკავშირებული. 2 მათგანი თავისუფლებასა და დემოკრატიასთან (11%), 1(5.5%) ეკონომიკასთან და 3(17%) მათგანის კოდირება შეუძლებელი აღმოჩნდა (ცხრილი 1). ვინაიდან ის ეპიზოდები, რომლებიც თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეებს მიეკუთვნება, საგრძობლად აჭარბებს კონფლიქტის სხვა სახეობებს (ცალ-ცალკე და ერთად), ნაშრომი ადასტურებს ჰიპოთეზას იმის შესახებ, რომ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების უმეტესობა შეიძლება მოხდეს თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეებთან დაკავშირებულ საკითხებთან მიმართებაში.

ცხრილი 1. აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების ეპიზოდები თემატურ სფეროებსა და ეპიზოდების კლასიფიკაციასთან ერთად

კონფლიქტური ეპიზოდის დასახელება	თემატური სფერო	ეპიზოდის კლასიფიკაცია
სახელმწიფო უსაფრთხოებისა და კრიზისების მართვის საბჭოს შექმნა (პრემიერ-მინისტრის დაქვემდებარებაში), რომელიც იმეორებს ეროვნული უშიშროების საბჭოს ფუნქციებს.	თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა	წართმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებები.
ვეტოს დადების საფრთხე მოწმის დაკითხვის ახალი წესის გადადებაზე.	თავისუფლება და დემოკრატია	აკრიტიკებს მთავრობას პარლამენტისა და ქვეყნის წინაშე სიტყვით გამოსვლის დროს და კრიტიკა ცალსახად უარყოფილია სამთავრობო მინისტრების და/ან საპარლამენტო უმრავლესობის მიერ.
მინისტრთა კაბინეტის წევრების დაუსწრებლობა პრეზიდენტის ყოველწლიური საანგარიშო მოხსენების დროს (2014).	სხვა	წართმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებები.
უთანხმოება იმასთან დაკავშირებით, თუ ვინ უნდა შეხვედროდა რუსეთის პრეზიდენტს.	თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა	წართმეული აქვს უფლება, განახორციელოს სახელმწიფო ვიზიტები.
პრეზიდენტის გადაწყვეტილება, გადავიდეს ავღანის საპრეზიდენტო რეზიდენციაში (რომელიც წინა პრეზიდენტის მმართველობის დროს აშენდა).	სხვა	წართმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებები.
უთანხმოება იმასთან დაკავშირებით, თუ ვის უნდა მოეწერა ხელი ევროკავშირთან დადებულ ასოცირების ხელშეკრულებაზე.	თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა	წართმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებები.
კრიტიკა საგარეო პოლიტიკის საკითხებში პრეზიდენტის მრჩევლის დანიშვნასთან დაკავშირებით.	თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა	წართმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებები.

კონფლიქტური ეპიზოდის დასახელება	თემატური სფერო	ეპიზოდის კლასიფიკაცია
უთანხმოება იმასთან დაკავშირებით, თუ ვინ უნდა ყოფილიყო გაეროს გენერალურ ასამბლეაზე ოფიციალური დელეგაციის ხელმძღვანელი.	თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა	წართმეული აქვს უფლება, განახორციელოს სახელმწიფო ვიზიტები.
უთანხმოება სახელმწიფო დაცვის სპეციალური სამსახურის 2009-2013 წლების ხარჯთაღრიცხვის საიდუმლო ჩანაწერებზე საიდუმლო გრიფის მოხსნასთან დაკავშირებით.	თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა	აკრიტიკებს მთავრობას პარლამენტისა და ქვეყნის წინაშე სიტყვით გამოსვლის დროს და კრიტიკა ცალსახად უარყოფილია სამთავრობო მინისტრებისა და/ან საპარლამენტო უმრავლესობის მიერ.
პრეზიდენტ გიორგი მარგველაშვილის სიტყვით გამოსვლის არარსებობა ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების რატიფიკაციის დროს.	თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა	წართმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებები.
პრემიერ-მინისტრის დაუსწრებლობა ეროვნული უსაფრთხოების საბჭოს სხდომაზე.	თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა	წართმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებები.
პრეზიდენტის კრიტიკა თავდაცვის სამინისტროსა და შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის თანამდებობის პირების დაკავებასთან დაკავშირებით.	თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა	აკრიტიკებს მთავრობას პარლამენტისთვის და ქვეყნისთვის განკუთვნილ გზავნილებში და კრიტიკა ცალსახად უარყოფილია სამთავრობო მინისტრებისა და/ან საპარლამენტო უმრავლესობის მიერ.
პრეზიდენტის ვეტო ფარული მოსმენების კანონპროექტზე.	თავისუფლება და დემოკრატია	ადებს ვეტოს და საპარლამენტო უმრავლესობა მინისტრთა კაბინეტის მოთხოვნით აპროტესტებს მას.
პრეზიდენტის მონაწილეობის გარეშე საგარეო პოლიტიკის უწყებათაშორისი საბჭოს დაარსება.	თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა	წართმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებები.
პარლამენტის რიგგარეშე სხდომისადმი ბოიკოტის გამოცხადება მმართველი კოალიციისა და მინისტრთა კაბინეტის მიერ.	ეკონომიკა	წართმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებები.
მინისტრთა კაბინეტის წევრების დაუსწრებლობა პრეზიდენტის ყოველწლიური საანგარიშო მოხსენებით გამოსვლაზე (2015).	სხვა	წართმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებები.
პრემიერ-მინისტრის მიერ პრეზიდენტის უფლების – სამთავრობო სხდომაზე კონკრეტული საკითხების განსახილველად გამოტანის – იგნორირება	თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა	წართმეული აქვს უფლება, სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებები.

კონფლიქტური ეპიზოდის დასახელება	თემატური სფერო	ეპიზოდის კლასიფიკაცია
პრეზიდენტის კრიტიკა თავდაცვის მინისტრების ხშირ გამოცვლასთან დაკავშირებით.	თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეთა	აკრიტიკებს მთავრობას პარლამენტისა და ქვეყნის წინაშე სიტყვით გამოსვლის დროს და კრიტიკა ცალსახად უარყოფილია სამთავრობო მინისტრებისა და/ან საპარლამენტო უმრავლესობის მიერ.

რაც შეეხება აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების ბუნებას, კონფლიქტების 18 ეპიზოდიდან 11 დაჯგუფდა შემდეგ კატეგორიაში: „წართმეული აქვს უფლება სრულად განახორციელოს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილებანი“. 4 მათგანი კატეგორიაში: „აკრიტიკებს მთავრობას პარლამენტისა და ქვეყნის წინაშე სიტყვით გამოსვლის დროს და კრიტიკა ცალსახად უარყოფილია სამთავრობო მინისტრებისა და/ან საპარლამენტო უმრავლესობის მიერ“. 2 ეპიზოდი დაჯგუფებულია კატეგორიაში: „წართმეული აქვს უფლება, განახორციელოს სახელმწიფო ვიზიტები“. და 1 ეპიზოდი კატეგორიაში: „ადებს ვეტოს და საპარლამენტო უმრავლესობა აპროტესტებს მას მინისტრთა კაბინეტის მოთხოვნით“.

დასკვნა

საქართველომ, როგორც აღმოსავლეთ ევროპის პოსტსაბჭოთა, ნახევრად საპრეზიდენტო ქვეყანამ, აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული ძალიან დაძაბული ურთიერთობები გამოიარა, როგორც კოპაზიტაციის, ასევე ერთიანი მთავრობის დროს. მიუხედავად ამისა, ჩვენ მანაც ცოტა რამ ვიცით მათი ბუნებისა და წარმოშობის შესახებ, რაც ერთგვარად ენმანება ზოგადად იმ გაგების ნაკლებობას სამეცნიერო ლიტერატურაში, თუ რატომ წარმოიქმნება აღმასრულებელ ხელისუფლებაში კონფლიქტები და რატომ ვლინდება ისინი პოლიტიკის რომელიმე კონკრეტულ სფეროში და არა სხვაგან.

ამ სტატიაში ზუსტად ეს კითხვა იყო დასმული: ყურადღება გამახვილებულია აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების არსში ვარიაციების მახასიათებლების იდენტიფიცირებაზე, პრეზიდენტ გიორგი მარგველაშვილსა და პრემიერ-მინისტრ ირაკლი ღარიბაშვილს შორის, 2013 წლის ნოემბრიდან 2015 წლის მაისამდე. ამისათვის ჩვენ დაწვრილებით შევისწავლეთ ჰიპოთეზა, რომლის მიხედვითაც აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტები უმთავრესად გამოწვეული იყო საგარეო, უსაფრთხოებისა და თავდაცვის სფეროებში არსებული საკონსტიტუციო ორპრობლემების შედეგად, რაც ელინოროსტრომის წესების კონფიგურაციის თეორიის მიხედვით გაიზომა. მოკლედ რომ შევაჯამოთ, ოსტრომის თეორიის მიხედვით, ნორმა არ არის გაურკვეველი, თუკი ის აღადგენს მოქმედებათა ამომწურავ ერთობლიობას, რომელიც „საჭიროა, ნებადართული და აკრძალული“ და/ან თუ სხვა ალტერნატიული ნორმა, არ ეწინააღმდეგება მას. კონსტიტუციასთან დაკავშირებული ლიტერატურისა და საქართველოს კონსტიტუციის ტექსტის ანალიზის შედეგად გაირკვა, რომ ნორმები, რომლებიც საგარეო, უსაფრთხოებისა და თავდაცვის საკითხებს ეხება, არც თანამიმდევრულია და არც სრული.

საკონსტიტუციო ორაზროვნების თეორია აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების შემთხვევების იდენტიფიცირებისა და კოდირების საშუალებით შევამოწმე. ამისთვის გამოვიყენეთ ყოველდღიური ონლაინ საინფორმაციო სამსახური civil.ge რომელსაც საქართველოში არსებულ ყოველდღიურ საინფორმაციო სამსახურებს შორის ყველაზე დიდი ხნის და სრულყოფილი ონლაინ არქივი გააჩნია. ანალიზის პროცესის დროს, სულ 1920 ახალი ამბიდან (2013 წლის 17 ნოემბრიდან 2015 წლის 31 მაისამდე) გამოვყავი და გავანალიზე დაახლოებით 250 სტატია, რომლებიც აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებულ კონფლიქტებს ეხებოდა. მე გავიმეორე ბეუმანის მიერ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების შემთხვევების გაზომვის მეთოდი და ეს შემთხვევები პოლიტიკის სფეროში კლასიფიკაციის სქემის გამოყენებით დავშიფრე, რომელიც საარჩევნო პროგრამების პროექტიდან ავიღე.

ემპირიული ანალიზის შედეგად მოვიპოვე საკონსტიტუციო ორაზროვნების მხარდამჭერი მტკიცებულებანი. ის ეპიზოდები, რომლებიც თავდაცვის, უსაფრთხოებისა და საგარეო საქმეებს მიეკუთვნებიან, საგრძნობლად აჭარბებს კონფლიქტის სხვა სახეობებს (ცალ-ცალკე და ერთად).

რამდენიმე მიზეზი არსებობს იმის დასამტკიცებლად, თუ რატომ არის მნიშვნელოვანი ეს კვლევა. გარდა იმისა, რომ ამ ნაშრომს თავისი წვლილი შეაქვს საკონსტიტუციო ბუნდოვანების გავლენისა და ინსტიტუციონალური კონფლიქტების არსის თეორიულ ცოდნაში, ეს იყო საქართველოს მაგალითის ერთ-ერთი პირველი ჩართვა ნახევრად პრეზიდენტიალიზმთან დაკავშირებულ ლიტერატურაში. ნახევრად საპრეზიდენტო ქვეყნებში აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებულ კონფლიქტებთან დაკავშირებული ადრეული ლიტერატურა, ძირითადად, ცენტრალური ევროპის ქვეყნების, ისევე, როგორც უკრაინისა და რუსეთის მაგალითებზე იყო კონცენტრირებული. ნახევრად პრეზიდენტიალიზმზე შექმნილი აკადემიური ლიტერატურის სფეროში საქართველოს შემოყვანა შემდგომი კვლევებისთვის კიდევ ერთი პრაქტიკული მაგალითის გამოყენების საშუალება იქნება. ამ ნაშრომის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი წვლილი აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების გაზომვის მოდიფიცირებულ სქემაში მდგომარეობს. თავისი უნივერსალური ბუნების გამო, მისი ტირაჟირება საკმაოდ ადვილია, რაც საშუალებას მისცემს სხვა მკვლევარებს, საქართველოს გამოცდილება სხვა ქვეყნებისას შეადარონ.

საქართველოში აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული ურთიერთობების შემდგომი კვლევა, ასევე კოჰაბიტაციონალურ კონტექსტში საკონსტიტუციო ორაზროვნების როლზე უნდა ფოკუსირდეს (თუ ეს არსებულ სისტემაში ხდება). მიუხედავად იმისა, იდეოლოგიური განსხვავების გავლენის ნათლად გამოცალკეება კანონებთან დაკავშირებულ უთანხმოებებისგან, შეიძლება რთული აღმოჩნდეს, შეუძლებელია აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არსებული კონფლიქტების ყოვლისმომცველი განმარტება, თუკი მხოლოდ ერთიანი მთავრობის მაგალითს დავეყრდნობით. იგი ასევე უნდა იყოს კონცენტრირებული კონფლიქტის უხილავი ეპიზოდების დაფიქსირებით, რაც შესაძლოა თავმოყრილ იქნეს ინსტიტუტებს შორის ოფიციალური მიმოწერის მოპოვებით და თანამდებობის პირებთან სიღრმისეული ინტერვიუების გაკეთებით, რაც ამ ნაშრომში დროის სიმცირის გამო ვერ მოხერხდა.

ბიბლიოგრაფია

1. Babeck, Wolfgang, et al. *Rewriting a Constitution: Georgia's Shift Towards Europe*. Nomos, 2012. Web.
2. Banfield, Christina J. "The Importance of Interpretation: How the Language of the Constitution Allows for Differing Opinions." (2014) Web.
3. Baylis, Thomas A. "Embattled Executives: Prime Ministerial Weakness in East Central Europe." *Communist and Post-Communist Studies* 40.1 (2007): 81-106. Web.
4. "Presidents Versus Prime Ministers: Shaping Executive Authority in Eastern Europe." *World Politics* 48.03 (1996): 297-323. Web.
5. Beuman, Lydia. "Cohabitation in New Post-Conflict Democracies: The Case of Timor-Leste." *Cohabitation in New Post-Conflict Democracies: The Case of Timor-Leste* (2011): n. pag. Web.
6. Cheibub, José Antonio, and Svetlana Chernykh. "Are Semi-Presidential Constitutions Bad for Democratic Performance?" *Constitutional Political Economy* 20.3-4 (2009): 202-29. Web.
7. De Raadt, Jasper. "Contestable Constitutions: Ambiguity, Conflict, and Change in East Central European Dual Executive Systems." *Communist and Post-Communist Studies* 42.1 (2009): 83-101. Web.
8. Duverger, Maurice. "A New Political Model: Semi-Presidential Government." (1980) *European Journal of Political Research* 8 (1 980): 165-187. Web.
9. Elgie, Robert, and Iain McMenamin. "Explaining the Onset of Cohabitation Under Semi presidentialism." *Political Studies* 59.3 (2011): 616-35. Web.
10. Elgie, Robert, and Sophia Moestrup. *Semi-Presidentialism Outside Europe: A Comparative Study*. Routledge, 2007. Web.
11. Elgie, Robert, and Petra Schleiter. "Variation in the Durability of Semi-Presidential Democracies". *Conference of 21st World Congress of International Political Science Association*. Web.
12. Elgie, Robert. *List of President-Parliamentary and Premier-Presidential Countries with Dates*. Semi Presidentialism, Blog, 2015a. web.
13. *Semi-Presidentialism: Sub-Types and Democratic Performance*. Oxford University Press, 2011. Web.
14. "Three Waves of Semi-Presidential Studies." *Democratization*. Ahead-of-print (2015b): 1-22. Web.
15. Freedom House. "Georgia country page." Web. <https://freedomhouse.org/country/georgia#_VdCbX_mqkko>.
16. Hoffmann, Stanley H. "I. the Final Text and its Prospects." *American Political Science Review* 53.02 (1959): 332-57. Web.
17. Linz, Juan José. *Presidential Or Parliamentary Democracy: Does it make a Difference?* 2005. Web.
18. Nakashidze, Malkhaz. *The Changing Face of Semi-Presidentialism in Georgia*. 2014. Web.
19. Ostrom, Elinor. "An Overview of Rule Configurations." (1983) Web.
20. Pierce, Roy. "The Executive Divided Against itself: Cohabitation in France, 1986–1988." *Governance* 4.3 (1991): 270-94. Web.
21. Protsyk, Oleh. "Intra Executive Competition between President and Prime Minister: Patterns of Institutional Conflict and Cooperation Under Semi Presidentialism." *Political Studies* 54.2 (2006): 219-44. Web.
22. "Politics of Intraexecutive Conflict in Semipresidential Regimes in Eastern Europe." *East European Politics & Societies* 19.2 (2005): 135-60. Web.
23. Sedelius, Thomas, and Joakim Ekman. "Intra executive Conflict and Cabinet Instability: Effects of Semi presidentialism in Central and Eastern Europe." *Government and Opposition* 45.4 (2010): 505-30. Web.
24. "Intra executive Conflict and Cabinet Instability: Effects of Semi presidentialism in Central and Eastern Europe." *Government and Opposition* 45.4 (2010): 505-30. Web.
25. Sedelius, Thomas, and Olga Mashtaler. "Two Decades of Semi-Presidentialism: Issues of Intra-Executive Conflict in Central and Eastern Europe 1991–2011." *East European Politics* 29.2 (2013): 109-34. Web.
26. Shugart, Matthew Soberg, and John M. Carey. *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge University Press, 1992. Web.
27. Skach, Cindy. "The "newest" Separation of Powers: Semipresidentialism." *International Journal of Constitutional Law* 5.1 (2007): 93-121. Web.
28. Venice Commission. Final Opinion on the Draft Constitutional Law on Amendments and Changes to the Constitution of Georgia. 2010. Web
29. Werner, Annika, Onawa Lacewell, and Andrea Volkens. "Manifesto Coding Instructions (4th Fully Revised Edition), may 2011." URL: <http://goo.gl/g512Q> (2011) Web.
30. თინათინ ერქვანია, სახელისუფლებო შტოების ურთიერთობის სპეციფიკა 2010 წლის საკონსტიტუციო ცვლილებების ფონზე: არსებითი პრობლემები. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი. 2013.
31. ვახტანგ ხმალაძე და ზურაბ ჯუბლაშვილი, საქართველოს სახელმწიფო საკონსტიტუციო კომისიის კანონპროექტის კომენტარი. ელექტრონული გამოცემა.
32. ირაკლი კობახიძე, „საკონსტიტუციო რეფორმის კრიტიკული ანალიზი“. ელექტრონული გამოცემა.